This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

Ronald Janse, De rechtsfilosofie van Thomas Hobbes (diss. Rotterdam), Delft: Eburon 2000, 188 p.

Rechtsfilosofie is eigenlijk niet om aan de juristen over te laten. Het vak gaat namelijk niet alleen over recht als zodanig, maar ook over recht gezien als een vorm van intelligentie, temidden van andere. Daarover kan men dus het meest leren door dat recht niet in zichzelf en zijn grondslagen op te sluiten, maar te plaatsen in, te vergelijken en te confronteren met taal, geschiedenis, politiek, kunst, sport, en dergelijke.

Ronald Janse, historicus, heeft zich gestort op de rechtsfilosofie van Thomas Hobbes. Dat belooft een interessante ontmoeting. Hobbes was veel dingen (Marx noemde hem een groot econoom), maar zeker geen echte rechtsfilosoof. Hoe ga je in dat grote en veelzijdige werk dan toch een complete, afgeronde *rechtsfilosofie* losprepareren? Dat is de uitdaging die tot Janse's dissertatie heeft geleid. De schrijver is erop uit, Hobbes' verspreide stukken rechtsbeschouwing in hun onderling verband te zien en zelfs daarin een dwingende eenheid te vinden of te bewijzen: dat is het *demonstrandum*. De bewijsvoering dient ertoe, dat is vanzelfsprekend, een aantal notoire vrij algemeen aangenomen discontinuïteiten of incongruenties op te ruimen. Dat doet Janse vernuftig. Laat ik twee voorbeelden geven.

Ten eerste. Vaak wordt beweerd dat Hobbes in zijn meest beroemde boek, de *Leviathan* (1651), een nieuwe theorie van het sociale contract ontwierp, afwijkend van en sterker dan de oudere theorieën, uit de *Elements of Law* (1640) en *De cive* (1642). Wat zou het verschil zijn? Onomstreden is dat Hobbes het sociale contract altijd bleef zien als collectivering van de individuele angst van mensen voor elkaar. Maar welke vorm of constructie krijgt die collectivering, daar gaat het om. In de *Leviathan* is de vorm in ieder geval het duidelijkst en meest zuiver. In hun angst scheppen de mensen de eenheid of persoonlijkheid van hun politieke gemeenschap, door aanstelling van een vertegenwoordiger. Een vertegenwoordiger moet nu eenmaal iets enkelvoudigs te vertegenwoordigen hebben, dus zijn aanstelling en zijn *autorisering* is een scheppingsdaad. In de eerdere werken was de zaak minder duidelijk; daar was geen autorisering, maar een overdracht (conferral). Janse bewijst overtuigend dat alle elementen van de latere theorie al eerder in de kiem aanwezig waren en dat er zelfs geen wezenlijk verschil is: zelfs 'De notie van vertegenwoordiging ligt dus al in de *Elements* en *De cive* besloten. Er is geen verschil tussen te zeggen "ik zal mij niet met geweld tegen jouw beslissingen verzetten" [...] en te zeggen "ik autoriseer jou namens en voor mij te beslissen".' (p. 51). Ook al is deze formulering geen prijswinnaar, want natuurlijk is er wel degelijk verschil tussen die proposities, toch denk ik dat Janse wel gelijk heeft: er is geen breuk, laat staan incompatibiliteit tussen de twee posities. In zoverre is zijn demonstratie gelukt: er is eenheid in Hobbes' werk aangetoond. Anderzijds gaat de aardigheid van dit bewijs niet zoveel verder dan het verkregen gelijk. Want wie Hobbes leest, proeft wel degelijk in het latere werk de opluchting van de vondst waarmee die zijn cirkel uiteindelijk rond kreeg. Bijeen gesprokkeld uit de sferen van het recht en het theater, is Hobbes' constructie voor het *politieke* begrip van vertegenwoordiging nog steeds relevant. Het was de vondst die het gewicht van de zaak verplaatst van een mechanisch begrip van overdracht naar een kunstig, op het gekunstelde af, rondgepolijst begrip van vertegenwoordiging. Om dit in de kijker te krijgen moet men wel

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

de rechtsfilosofie verlaten voor het gebied van de politieke geschiedenis. Het is opmerkelijk dat Janse, gefixeerd als hij is op de inwendige consistentie van Hobbes' werk, zijn historische bril afzet. Maar als gezegd, wat hij bewijzen wilde, krijgt hij bewezen.

Dezelfde kracht en beperking gelden het tweede grote strijdpunt: Hobbes is geen rechtspositivist, zo stelt en bewijst Janse met vernuft, en haalt zijn punt binnen. En inderdaad, er zijn elementen van moraliteit en van natuurrecht in zijn bouwsel. Maar hoe groot is het belang van zo'n etikettenkwestie? Onomstotelijk is dat Hobbes' radicaal gesecularisseerde politieke theorie bedoelde om de hele middeleeuwse boedel, inclusief het gezag van de kerk, van alle maatschappelijke middenvelden, elke praktische betekenis van het natuurrecht, overboord te gooien. De ondergeschikte rol van de rechter aan de politiek die in Engeland nu nog opgeld doet onder het motto Sovereignty of Parliament is zo ten dele op hem terug te voeren. Austin (de radicale positivist) noemt hem zijn grootste held. *For all practical purposes* is Hobbes een van de aartsvaders van het positivisme. Wat is dan de baat van zo'n op zichzelf beschouwd juiste demonstratie dat hij in moderne termen geen positivist is?

This article from Netherlands Journal of Legal Philosophy is published by Boom juridisch and made available to anonieme bezoeker

Als pleitbezorger van de eenheid van Hobbes' rechtsfilosofie, ten slotte, moet Janse zich werpen op diens strafrechtstheorie. Ook hier loert de inconsistentie immers. Hoe kan een determinist als Hobbes de strafbaarheid van mensen verkopen? Hobbes' praatje is gemakkelijk: straffen van mensen heeft niet wezenlijk een andere bedoeling dan het straffen van dieren, namelijk africhting. Logisch en consistent, toont Janse aan. Hier wreekt zich misschien dat het zoeken van consistentie in andermans werk een zekere volgzaamheid veroorzaakt. Hobbes' standpunt inzake straffen is misschien niet inconsistent, maar daardoor niet direct intelligent. Dat had terloops wel even mogen worden gezegd.

Janse is een kenner van het werk van Hobbes; zijn boek laat daar geen twijfel aan bestaan. Hij verdedigt zijn positie en zijn strijdpunten deskundig. Waar je soms aan twijfelt is of hij het optimale perspectief en de optimale strijdpunten heeft gekozen. Het is goed als een historicus zich op de rechtsfilosofie werpt. Mij zou het lief zijn als hij zijn eigen vak daarbij niet zo drastisch links laat liggen als Janse doet. Recht is tenslotte eenvoudig een bijzondere vorm van geschiedenis.

Jammer zijn ten slotte het groot aantal slordigheden in de tekst, het ontbreken van een index en het ontbreken van de gehanteerde werken van Hobbes in de bibliografie.

W.T. Eijsbouts (Amsterdam)